



Gönderiliş Tarihi: 03/04/2024
Kabul Tarihi: 06/05/2024
ORCID 0000-0003-2572-530X
ORCID 0000-0003-0509-1266

ENDÜSTRİ DEVRİMİ'NİN SOSYOKÜLTÜREL ETKİLERİ İLE ORTAYA ÇIKAN YENİ YAPI TÜRLERİNDEN ABD LEVİTTOWN BANLİYÖLERİ ÖRNEĞİ

Aylin KAYA¹
Gündüz AKSU KOCATÜRK²

ÖZ

Kent merkezlerinden daha uzağa konumlanmış banliyöler, modern anlamı ile, 1950'lerde Amerika'da ortaya çıkmıştır. Kent merkezlerinin karmaşasından uzaklaşma, daha güvenli bir ortamda yaşama fırsatı sunduğu iddiasında olan banliyölerin tarihsel gelişimi Amerika banliyölerinden New York'ta bulunan Long Island-Levittown banliyösü ile New Jersey'de bulunan Levittown banliyösü üzerinden anlatılmaya çalışılmıştır. Sonrasında ise banliyöleşmenin sosyokültürel etkileri irdelenmiştir. Bu bağlamda banliyöleşme ile nüfus artışı, kamusal yatırımlar, ulaşım araçları, ırk ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Sonuç olarak banliyöleşme her ne kadar kent merkezlerini nüfus ve yapı stoğu açısından rahatlatmışsa da, kadınların gündelik hayatlarını ev ile sınırlandıran, ırk ayrımını yeniden üreten, sahip olduğu homojen nüfus ve yapı stoğuyla da yalnızlaşmayı besleyen bir yapılanmaya da yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri Devrimi, Banliyö, Levittown Banliyöleri

Jel Kodu: R0-R21-R31

THE EXAMPLE OF US LEVITTOWN SUBURBS, ONE OF THE NEW BUILDING TYPES EMERGING WITH THE SOCIOCULTURAL EFFECTS OF THE INDUSTRIAL REVOLUTION

ABSTRACT

Suburbs, located further away from city centers, in their modern sense, emerged in America in the 1950s. The historical development of the suburbs, which claim to offer the opportunity to get away from the chaos of city centers and live in a safer environment, has been tried to be explained through the American suburbs of Long Island-Levittown in New York and Levittown in New Jersey. In this context, the focus is on the relationship between suburbanization and population growth, public investments, means of transportation, race and gender. As a result, although suburbanization has relieved city centers in terms of population and building stock, it has also led to a structure that limits women's daily lives to the home, reproduces racial discrimination, and fosters loneliness with its homogeneous population and building stock.

Keywords: Industrial Revolution, Suburbia, Levittown Suburbs

Jel Codes: R0-R21-R31

¹ Yüksek Mimar, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tarihi ve Kuramı, Doktora Öğrencisi, aaylin.kaya@gmail.com

² Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi, gunduz.aksu@gop.edu.tr

1.GİRİŞ

İngilizce Suburb kelimesinden dilimize çevrilen banliyö terimi, düzenli bir plan çerçevesi içinde kent merkezlerinden daha güvenli olduğu düşünülen uzağa yerleştirilmiş ve çoğunlukla aynı planlara sahip, bahçeli ve garajlı yapılardan oluşan yaşam şeklini ifade etmektedir. Bu evleri özellikle çocuklu aileler tercih etmiştir. Sosyolojik bir kavram olan Suburbia yani banliyöleşme³, 1950’li yıllarda Amerika’da ortaya çıkmıştır. Squires’e (2002) göre “Bozulmakta olan bir şehri çevreleyen yerleşim alanlarının çevresindeki nüfus olarak düşük alanlara, otomobillere bağımlı olacak şekilde ve aynı zamanda dışlayıcı yeni gelişmeyi” ifade etmektedir. Dolayısı ile yapıların kullanıcıları, toplumun ekonomik durumu, üretim şekli, yaşam biçimleri gibi sosyolojik durumları ile yerel malzemeler, iklim koşulları, alanın kent merkezleri ile olan ilişkileri, bağlantı yolları, sokak ve cadde konumları banliyöleşme kavramının oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadır. 19. yüzyıl itibari ile hızlanan kentsel büyümenin getirisi banliyöler, geleneksel mimari sınırlarının dışına çıkmasıyla da değişim sürecinin kent ölçeğinde önemli bir parçası haline gelmiştir.

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de insanlar kalabalık şehirlerin gürültüsünden, hastalıklarından, kirlilik ve güvensizliğinden şikâyet ederek şehir dışında fakat yine de merkezlere yakın yerlerde yaşamının cazibesine kapılmışlardır. Endüstri Devrimi sonrasında yapılan fuarlarda ideal kentler aranmış, büyük şehirlerin sorunları ile ilgili dönemin önemli yazarları tarafından eleştirel yazılar yazılmıştır. Örneğin Frank Lloyd Wright organik bir kent oluşturmak için 1935 yılında New York’ta Broadacre Şehrini modelleyerek sergilemişti. “Tanımlı bir kent merkezi ve kır-kent ayrımı yoktur” ilkesiyle hareket eden mimar, yerleşmesinde düşük nüfus hayal ederek az katlı evler ile kendi kendine yetebilecekleri ortam yaratmayı düşünmüştü. Her aileye tarımsal faaliyetlerini gerçekleştirmek için bir bahçe alanı tasarlamıştı. Bu ütöpik kent modelinin 10 yıl sonra ortaya çıkacak olan banliyö yapıları için bir ön gösterim niteliğinde olduğu söylenebilir. 1939 yılında ise 40. New York dünya fuarında “Futuruma- Highways and Horizons” (Anayollar ve Ufuklar) isimli sergide geleceğin ABD yaşam biçimi, bahçeli ve garajlı evler ile temsil edilmiş, yapılaşmada değişim olacağına sinyalleri verilmişti. ABD’yi küçük çiftçilerden oluşan bir ulus olarak hayal eden Thomas Jefferson ise büyük şehirleri, insanın ahlakı, sağlığı ve özgürlükleri için salgın hastalık olarak gördüğünü yazarak banliyöleşmeyi çözüm olarak görmüştür (Galyean, 2022). Yerleşmeleri olumlu bulanların yanı sıra eleştiren yazarlar da vardır. Örneğin Mumford, göçlerin aslında kent merkezlerinin içten içe çöküşünü hızlandığını yazmış (Mumford, 2013); Fishman ise bu durumu destekleyerek dönemin kent çağı kavramından uzaklaşıp banliyö çağına geçişin olduğunu ifade etmiştir (Kurtuluş, 2010).

Tüm bunlardan hareketle çalışmada öncelikle ABD’de banliyölerin tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Banliyölerin tarihsel gelişim seyri ilk ABD banliyöleri olan New York (Long Island-Levittown banliyösü) ve New Jersey (Levittown banliyösü) üzerinden ele alınmıştır. Ardından banliyöleşmenin sosyokültürel etkileri; nüfus artışı, kamusal yatırımlar, ulaşım araçları, ırk ve cinsiyet kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır.

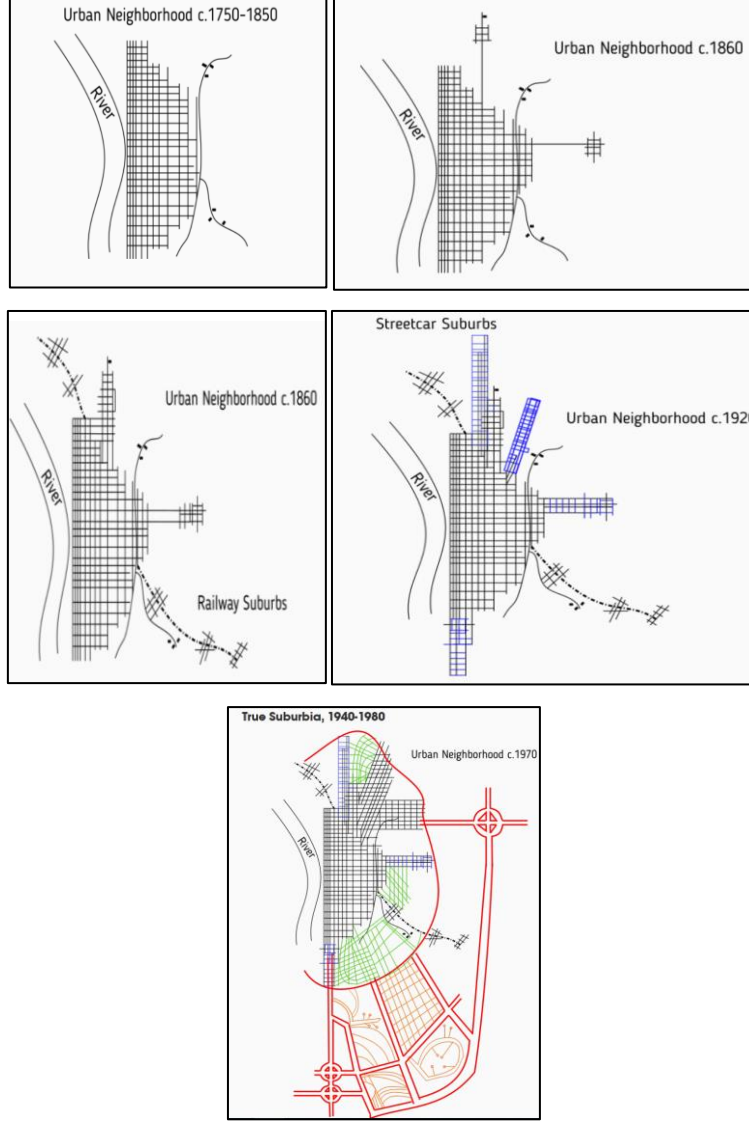
2. ABD’DE BANLİYÖ YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Aşıklıhöyük, Çatalhöyük gibi ilk yerleşim yerlerinde veya Bereketli Hilâl bölgesindeki ilk uygarlıklarda olduğu gibi ABD’de de insanlar bir tür doğal kaynak ve su çevresine yerleşmişlerdir. Izgara planlı yerleşmelerinin içinde ön bahçesi olmayan evler, dar, bitişik veya yarı müstakil inşa edilmiştir. 1850’li yıllarda nüfus artışı ve topografi el verdiği sürece şehir merkezlerinden çevreye doğru genişleme başlamıştır. Endüstri Devrimi sonrasında ise buharlı demiryollarının ve 1887 yılında elektrikli tramvayların da ulaşımına katılmasıyla yerleşmeler sınırlarını aşmaya devam etmiştir. Rayların

³ Modern anlamı ile banliyöleşme her ne kadar 1950’lerde ABD’de ortaya çıkmış olsa da, kavramın, şehrin karmaşasından uzaklaşmak yönündeki içeriği göz önüne alındığında, Mumford (2013: 588-594), banliyöleşmenin tarihinin neredeyse kentin ortaya çıkışı kadar eski olduğunu belirtir. Mısır kentleri ile ilgili gerek resimlerde gerekse mezar süslemelerinde geniş bahçeli şehir dışı villaların varlığı, banliyö zihniyetinin çok eskilere dayandığını kanıtlar niteliktedir. Ya da ortaçağ kentlerinin harita ve kuşbakışı krokilerinin çıkarıldığı zamanlarda kent surlarının dışına saçılmış küçük kulübeler, geniş bahçeli villalar da banliyöleşmenin erken tarihlerde ortaya çıktığına işaret eder.

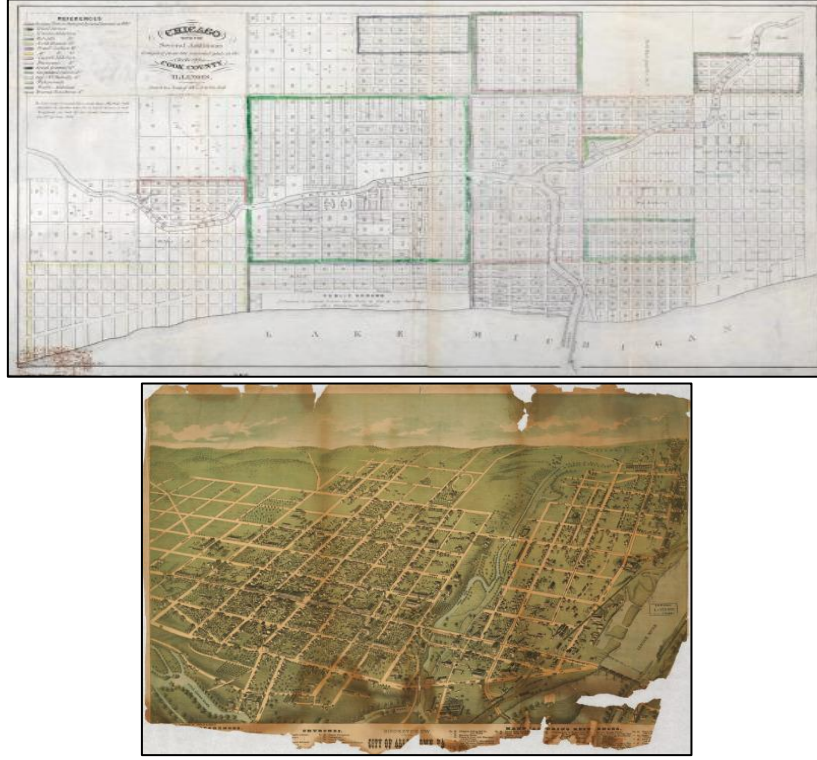
ulaşabildiği yolların uzunluğu arttıkça demiryolları etrafında yeni konut sayıları artmış ve önlerinde küçük bahçeler yapılmaya başlanmıştır. 1910'lu yıllardan önce sadece zenginlerin kullandığı Ford markalı otomobiller orta gelirli ailelerin de garajlarına girmeye başlayınca kent merkezlerinin dışına yerleşim gösterme eğilimi hız kazanmıştır. Üstelik bu durum, yeni yol yapımlarına, yol üstündeki eski evlerin yıkımına dolayısı ile burada yaşayanların da banliyölere göçüne ve bahçeli evlerin ayrıca garajlı evlere dönüşmesinde domino etkisi yaratmıştır (Savage McAlester, 2015).

Şekil 1: Banliyölerin Gelişim Planları



Kaynak: Hell (18.12.2016)

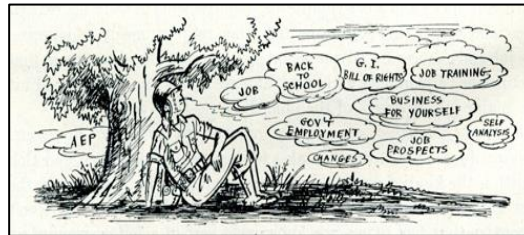
Şekil 2: Chicago, 1836 ve Allentown, PA 1855 Yılları Planları



Kaynak: Hell (18.12.2016)

Banliyö kullanıcılarının artmasının asıl sebebi II. Dünya Savaşı'nın sona ermesidir. Savaşın dönen askerler, sivil hayata dönüş konusunda endişe içindeyken hem iş bulmak hem de aile kurmak istiyorlardı. ABD hükümeti ise askerlerin oluşturacağı ekonomik kargaşayı önlemek için çözüm arıyordu. Bu kapsamda yapılan çalışmalar sonucunda gazilere yönelik maddi destek sağlamak amacıyla 1944 yılında Başkan Franklin D. Roosevelt, GI Bill yasasını (Askerlerin Yeniden Uyum Yasası) imzalamıştır. Gaziler, yasaya göre bir sene boyunca işsizlik maaşı olarak kendilerine iş kurmak, ev veya çiftlik almak için kredi imtiyazlarına sahip oldular. Eğitim ve yaşam bursları alabildiler (Hutchins, 1974). Savaş öncesi düşük doğum oranına sahip Amerika'nın bu dönemde doğum oranlarında da patlama yaşanmıştır. Savaşın son bulması, askerlerin aile hayatını düşünmeye başlamasına zemin oluşturmuş ve evlilik sayıları artmıştır. Üstelik kendilerinin düzenli bir hayata sahip olabilmeleri için GI Bill yardımları ile iyi bir iş ve ev alabilme imkanları vardı. 1946 yılında 2,2 milyon çift evlenerek 1970'lere kadar devam edecek bir rekor kırdı. Rekor sayıda evlilik, rekor sayıda da bebek dünyaya getirilmesine neden oldu. Ayda yaklaşık 200.000 bebeğin gözlerini açtığı Amerika'da, savaş sonrası dönemde 1946 yılında yaklaşık 350.000 bebek dünyaya gelmişti. Bu dönem tarihe "Baby Boom" kavramıyla geçmiştir (Patterson, 1996).

Şekil 3: Bir Askerin Düşünce Bulutları



Kaynak: <https://www.nationalww2museum.org/> (31.12.2022)

Şekil 4: GI Bill Yasası'nın İmzalanması,
22.06.1944



Kaynak: Glass (06.22.2017)

Şekil 5: Yeni Anneler ve Bebekleri, New
York City, 1946



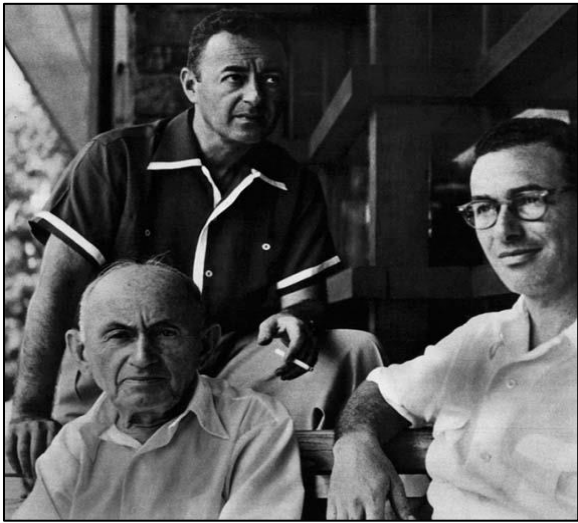
Kaynak: Hulton Arşivi (29.10.2021)

Ekonomik durum, gazilerin dönüşü, yeni kurulan aileler, nüfus artışı, kentteki hastalıklar ve güvenli olmayan haller sebebi ile konut arayışının arttığı bu dönemde, yeni yerleşme alanları içinde banliyöler tercih edilmiş ve kentten uzakta fakat ulaşılabilir; hükümet eli ile de desteklenen ilk banliyö yapıları, bu sosyokültürel ortamda taleplere cevap verebilmek için hızlıca inşa edilmeye başlanmıştır.

3. İLK ABD BANLİYÖLERİ

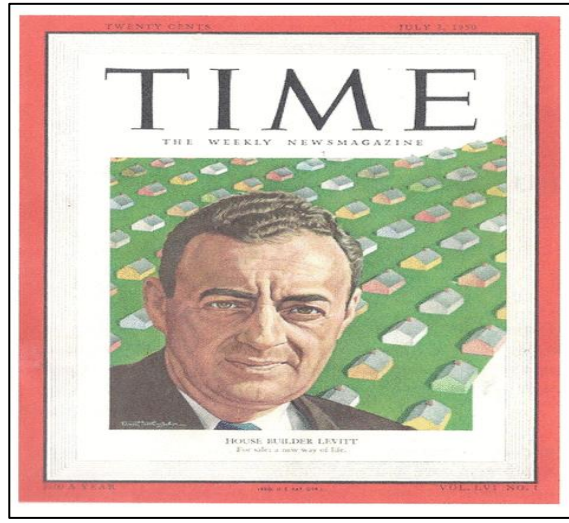
ABD'nin inşaat firmalarından biri olan ve Abraham Levitt ile William ve Alfred adlarındaki iki oğlu tarafından kurulan Levitt and Sons firması, toplu konut üretme planlarına girişmiş ve ilk banliyö yapılarını New York- Long Island'a inşa etmiştir. Her ne kadar Levitt'e göre ev sahibi olmak kapitalizm olsa da ("William Levitt and Levittown", 19.02.2017) satışların patlaması ve ihtiyacın daha da artması üzerine Long Island'daki ilk banliyöden sonra New Jersey ve Pensilvanya da "Levittowns" adı verilen iki konut bölgesi daha oluşturmuşlardı (Sheidlower, 2020). Amerika tarihinin en büyük özel konut projelerine imza atan ailede baba peyzaj işleri ile çocuklar ise evlerin pazarlaması, satış işlemleri, tasarım ve inşası ile ilgilenmiştir (Rosenberg, 2001).

Şekil 6: Levitt Ailesi



Kaynak: State Museum of Pennsylvania
(26.04.2017)

Şekil 7: Time Dergisi'nde Banliyö Kralı Olarak
Sunulan William Levitt



Kaynak: "House Builder Levitt" (03.07.1950)

Şehir merkezlerindeki apartman dairelerinin kiralari ayda 90 \$, Levittown konutları ise ayda 29 \$ gibi bir tutar ile ipotek edilebiliyordu. Şirket aynı hükümet desteğinden de yararlanmıştı (“Levittown: Achieving The American Dream”). Başlangıçta banliyödeki yapılar, oralarda yaşayan iş sahibi erkeklerin kent merkezlerindeki işlerine gidip geldiği otelleri, yatakhaneleri olarak kullanılırken Mumford’a (2013) göre ilerleyen zamanlarda “rahip gibi inzivaya çekilerek fakat aynı zamanda kral gibi yaşamayı” talep edenlerin mekânı olmuştur.

Banliyölere giriş, sadece kullanıcıları için düşünölmüş; izole, trafik tarafından rahatsız edilmemesi için geliştirme alanından geçen arabaları topluluğun dışına yönlendirilecek şekilde bir ortam yaratmak için çıkmaz sokaklarla veya dar U ve L biçimli yollarla sağlanmıştı. Bunun yanı sıra banliyö planlamacıları eğer mevcutta var ise doğal patika yollarını takip ederek ara bağlantı yollarını daraltıp hem yol yapımındaki harcamayı hem de bakım masraflarını azaltmışlardı (Mumford, 2013). Fakat 1950’li yıllarda bahçe etrafında evden bağımsız şekilde tek arabalı park yerleri varken 1960’lardan sonra araç sayısının artması ile genelde evlerin giriş katlarına dahil edilen iki araçlık garajlar yapılmaya başlanınca banliyö yolları da çıkmaz sokakların büyük bir kısmından kurtulmuştur.

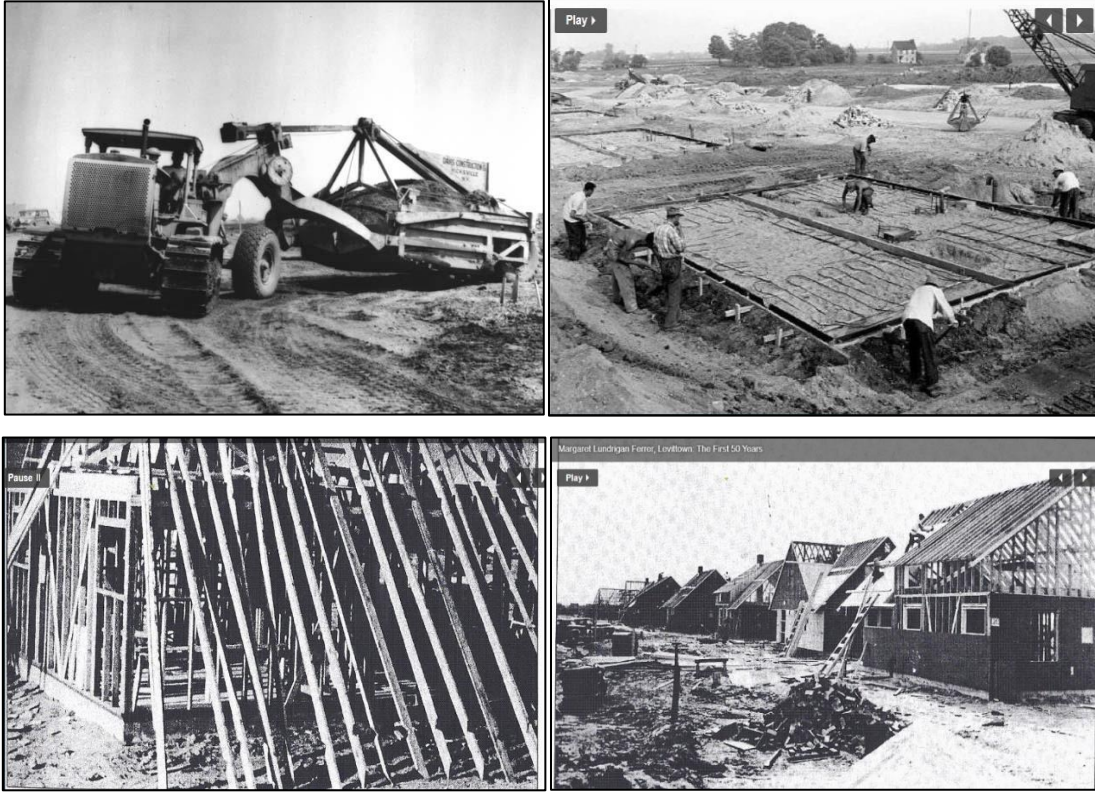
Levitt and Sons, iş paylaşımını ve verimliliğini ileriye taşıyarak ve endüstrinin gelişiminden de faydalanıp, "küçük bir dünyayı büyük bir imalat sürecine" dönüştürmüş ve yeni teknikler deneyerek uygulamışlardır. Her ev, bodrum kat olmaksızın zeminden beton bir temel atılarak 27 adımda tamamlanacak şekilde inşa edilmiştir. İnşaatlarda çoğunlukla vasıfsız işçiler görevlendirilmiştir. Bu kişiler, her evi ayrı ayrı sıfırdan inşa etmek yerine her evde bir adım atmak üzere eğitilmişlerdi (Galyean, 2015). İşçilere yüksek maaş ve prim vererek daha hızlı ve uzun süre çalışmalarını teşvik edip her birine çalıştıkları alanda vasıf kazandırarak zamandan tasarruf etmişlerdir. Ayrıca şirket veya taşeron firmaları verdikleri söz ve yaptıkları anlaşmalar gereği teslim tarihinde aksi bir durum ile karşılaşmamak adına kendi kerestesini, çivisini, betonunu da üretti ve hatta mutfak için gerekli ev aletlerini bile alıp konut içlerine yerleştirdiler (“Levittown: Achieving The American Dream”). Oluşturdukları montaj hattı ve üretim teknikleri sayesinde günde otuz adede kadar dört yatak odalı Cape Cod evlerini her 16 dakikada bir üretebiliyorlardı.

Şekil 8: Kerestelerin İmalathaneden Alınarak Şantiyelere Götürülmesi



Kaynak: State Museum of Pennsylvania (26.04.2017)

Şekil 9: Levittown Banliyösu'nde Konutların İnşası



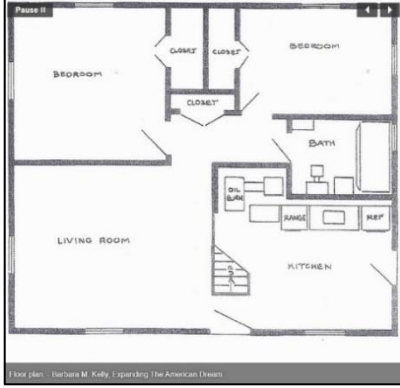
Kaynak: “Levittown: Achieving The American Dream”

İlk yaptıkları tüm evlerde aynı plan tipolojisini kullanmışlardır. Ev sahiplerinin bile kendi evlerini akşam geldiklerinde tanıyamadıkları durumlar ile karşılaşmışlardır. Evler çoğunlukla kare planlı ve yüksek tavanlıdır. Genellikle bilinçli olarak gün ışığına, yaz rüzgârlarına, manzaraya göre yönlendirilen evlerde bahçeye dikilen bitkiler de rüzgâr kıran vazifesi görmüştür (Galyean, 2015). Bahçelerin bakımı titizlikle yönetilmiştir; bu amaçla örneğin ev sakinlerinin evlerinin dışına kuruması için çamaşır asmasını yasaklayan bir çamaşırhane kuralları listesi üzerinden anlaşılmıştır (“Levittown: Achieving The American Dream”).

İç mekânda ise açık planı benimsemişlerdir. Orta bölücü duvarları kaldırarak sınırlı alanları en verimli şekilde kullanmayı hedeflemişlerdir. Frank Lloyd Wright tarafından geliştirilen ilk modellerde, yapının odak noktası insanların ateş etrafında toplanma isteğinin, sıcaklığın temsili olarak bir şömine olmuş ve mümkün oldukça geniş açıklıklı pencereler kullanarak doğal ışık içeri alınmıştır. İleri dönemde inşa edilen çoğu modelde, yaşanabilir bir veranda alanına dönüştürülebilir bir dış terasa açılan büyük, sürgülü cam kapılar da bulunuyordu (State Museum of Pennsylvania, 26.04.2017). 1950 ve 1960'larda inşa edilen "Resim penceresi" adı verilen bu pencere çalışmalarında teknolojik yenilikler kullanılmıştır. Büyük kalıplara cam eritilerek, büyük metrekarelerde düz cam elde edilmiş ve bu kullanımdan sonra L-O-F (Libbey-Owens-Ford) firması, “Mutluluk için tasarlandı” reklamlarıyla ısı camı geliştirdiğini duyurarak “Resim penceresi”ne yenilik getirmiştir. Üstelik yalıtımlı cam tam da banliyölere göreymi (Floyd vd., 2016-2017).

Levittown'un öncülüğünde yapılan diğer banliyöler de genel itibari ile aynı özelliklerde inşa edilmişlerdir. Yapılarda, savaş sırasında geliştirilen malzemeler kullanılmıştır. Alüminyum, plastik, linolyum ve fiberglas bu dönemin kullanışlı ve kolay temizlenen malzemeleriydi (Floyd vd., 2016-2017). Ayrıca hem maliyet hem de zamandan tasarruf etmek için avantaj kazanabilmek adına geleneksel masif ahşap dolap kapılarının yerine toplu sipariş ettikleri Japon yapımı bambu paravanlar kullanmışlardır (State Museum of Pennsylvania, 26.04.2017).

Şekil 10: Bir Evin Zemin Kat Planı



Kaynak: “Levittown: Achieving The American Dream”

Şekil 11: Giysi Dolabı Bambu Perdeleri

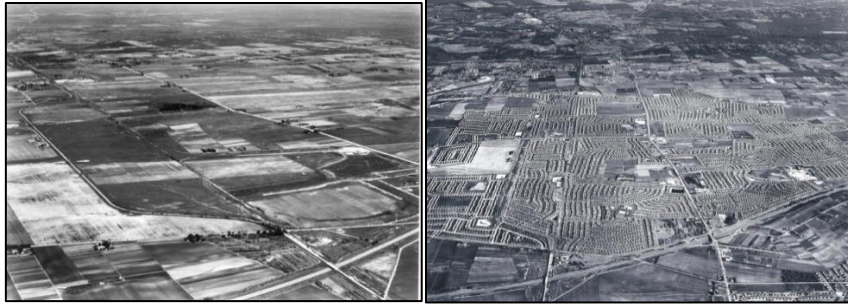


Kaynak: Galyean (2015)

3.1. New York, Long Island- Levittown Banliyösü

ABD'nin yüksek nüfusa sahip adalarından biri olan Long Island modern anlamda ilk banliyö yerleşmeleri için bir öncüdür. Savaş sonrası nüfusun artmasıyla tarımsal bölgeler, genişleyen metropol bölgelere dönüşmüştür. Eski tarım ve ormanlık arazileri; konut, perakende geliştirme, endüstriyel üretim sahaları, ofis ve parklarından oluşan nispeten daha düşük yoğunluklu bölgelere dönüşmeleriyle yamalı büyük bir çekirdeği oluşturmuştur (Williamson ve Köhl, 2016).

Şekil 12: Island Trees'in Hava Görüntüsü, 1947



Kaynak: “Levittown: Achieving The American Dream”⁴

⁴ Island Tree olarak geçen isim, satışlar esnasında Levittown olarak değiştirilmiştir.

Şekil 13: Yapım Aşamasında Levittown'un Hava Görüntüsü (1950) ve Bitmiş Hali

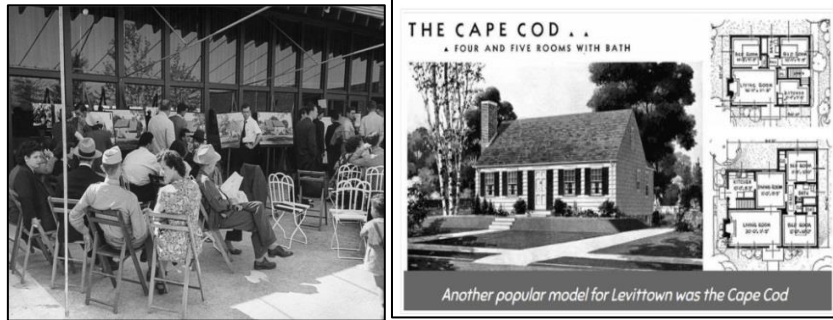


Kaynak: Olito (2020) ve Sheidlower (2020)

1832 yılında Long Island'a, kasaba ve köylere ulaşım için Long Island Demiryolu Yolu (LIRR) ve bir feribot bağlantısının inşa edilmesiyle (Williamson ve Kühl, 2016) ada üzerinde yerleşme sayıları artmaya başladı. Levitt and Sons firması, Long Island'da 1946 yılında 4.000 dönümlük bir patates tarlası satın alarak araziyi birkaç yıl içinde, gaziler ve ailelerinin barınması için bir banliyö topluluğuna dönüştürmüşlerdir (Galyean, 2015). Cape Cod modelindeki bu ilk yapılaşma, 1950'li yıllarda banliyöde yaşamaya başlayan Amerikalılar için güvenli, gürültüsüz ve sağlıklı olan her şeyi temsil ediyordu. Arsa üzerine başlarda 2.000 konut planlaması yapılmıştı fakat firmanın 1947 yılında yaptığı duyurudan sadece iki gün sonra konutların yarısı kiralanınca plana 4.000 konut yapımı daha eklendi. Binlerce insan bu ucuz evleri satın almaya başlayınca şirket 1948'de Island Trees olarak geçen proje adını, Levittown olarak değiştirmiştir (Sheidlower, 2020).

İlk evlerin genç bir aile için 4-5 odası vardı. Yapı, 540 m² arsanın sadece %12'sini kaplıyordu. Salon 17 m² alana sahipti. Banliyö yapıları, o günün teknolojisi ve Levitt'in ön görüp uyguladığı işi kolaylaştıracak taktikler ile Temmuz 1948'de 18'i sabah ve 18'i öğleden sonra olmak üzere günde 36 ev inşa edilecek şekilde hızlıca tamamlanmıştır ("William Levitt and Levittown", 19.02.2017).

Şekil 14: Levittown Ev Satış Ofisinin Önü ve Konutunun Tanıtım Broşürü



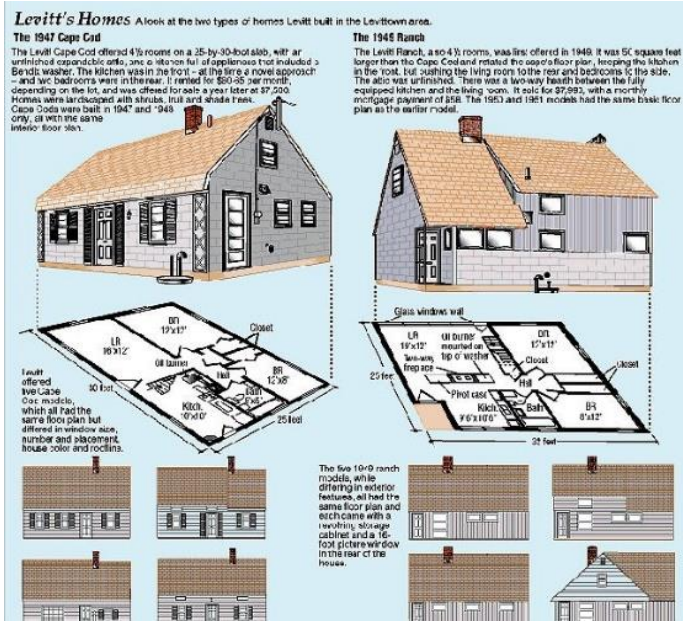
Kaynak: Olito (2020) ve "William Levitt and Levittown" (19.02.2017)

Şekil 15: Arsanın Düzeltilmesi ve Hazır Gelen Ürünlerin Yapıya Entegrasyonu



Kaynak: “Levittown: Achieving The American Dream”

Şekil 16: Long Island Konutunun Tanıtım Broşürü



Kaynak: Nelson (17.03.2010)

Şekil 17: Long Island Konutları



Kaynak: Rosenberg (2001)

3.2. New Jersey, Levittown Banliyösü

Levitt and Sons firması tarafından 1950'li yılların ortasında bir tarım arazisinin satın alınmasıyla New Jersey Levittown'u, 10 mahalleye bölünmüş ve toplam 12.000 evden oluşmuştur. Long Island Levittown yapılaşmasına karşın New Jersey'de her mahallede sosyokültürel durumları da desteklemek için bir ilkökul, havuz ve oyun alanı bulunmaktaydı. Çiftlik modelinde yapılan ve fiyatları 11.500 \$ ile 14.500 \$ arasında değişen (Rosenberg, 2001) New Jersey versiyonu banliyöler iki, üç ve dört yatak odalı modellerde üç farklı ev tipolojisine sahipti. House A (Cape Cod), House B ve House C (koloni) şeklinde sınıflandırılan evler Mumford gibi o dönem banliyö hayatının tekdüzeliğini eleştiren yazarları sakinleştirmek için de böyle planlanmış olabilir.

Şekil 18: NJ Levittown'un Hava Görüntüsü ve İnşaat Aşaması



Kaynak: Dayanim (2015) ve Olito (2020)

Pennsylvania Üniversitesi sosyolog akademisyen Gans ve eşi, Haziran 1958'de buradaki evlerden birini 100 \$ peşinatla satın almış ve banliyöye taşınan ilk 25 aileden biri olmuşlardır. Gans, Levittown'u "işçi sınıfı ve alt orta sınıf" olarak tanımlamış ve Levittown'daki yaşamın "katılımcı-gözlemcisi" olarak iki yıl orada yaşamıştır. Buradaki deneyimlerini 1967'de kaleme aldığı "The Levittowners: Life and Politics in a New Suburban Community" adlı kitabında yayınlamıştır. Gans,

banliyö hayatını ve gelişimini desteklemiştir. Ona göre bu evler, dönemin birçok insanının istediği hayat biçimine eşitti. Levittown'u, banliyöleri eleştirenlere karşı ise şu sözleri ile savunmuştur: "Eleştirilenler, babanın uzun süre işe gitmesinin çocuklar üzerinde zararlı etkileri olan bir banliyö anaerkilliği yaratmaya yardımcı olduğunu ve homojenlik, sosyal hiperaktivite ve kentsel uyarıların yokluğunun depresyon, can sıkıntısı, yalnızlık ve nihayetinde akıl hastalığı yarattığını iddia ettiler. Levittown'dan elde ettiğim bulgular tam tersini gösteriyor: Banliyö yaşamının can sıkıntısı ve yalnızlığı azaltarak daha fazla aile uyumu ve moralde önemli bir artış sağladığını gösteriyor." (Rosenberg, 03.07.2019).

Banliyö yapılarının sayısı arttıkça plan tipolojisinde de değişiklikler/gelişmeler yaşıyordu. New Jersey Levittown'unda kare veya dikdörtgen planlı yapılar içinde odak noktası salon yerine mutfak olmuştu. Çünkü genç aileler artık ebeveyn olmuş ve çocuklarını banliyönün temiz havası ve güvenli ortamında büyütüyordu. Çocuklar, bahçede oynarken annelerinin onları izlemeleri için mutfak mekânları oyun bahçelerine bakacak şekilde konumlandırılmaya başlandı. Diğer mekânlar ise bu konuma göre uygun alanlara çekilmiştir. Yapıların salonları, şömine gibi fütüristik sobalar ve televizyon setleriyle donatılmışlardı ("Levittown, the prototypical...", 28.04.2015).

Şekil 19: Konutların Mutfak ve Salon Organizasyonu, 1950'ler



Kaynak: "1950s retro american.." (2009); Click Americana Team (2021)

Şekil 20: Konutların Salon Organizasyonu, 1950'ler



Kaynak: State Museum of Pennsylvania (26.04.2017)

Şekil 21: Levittown Banliyösü Konutlarının İç Mekân Dekorasyonu



Kaynak: Olito (2020)

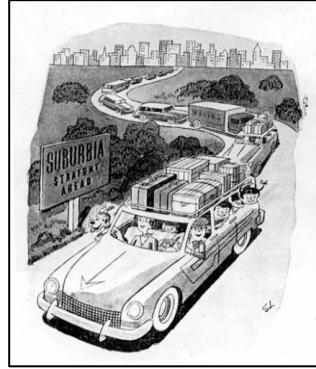
4. BANLİYÖ YAPILAŞMASININ SOSYOKÜLTÜREL ETKİLERİ

1940 ve 50'li yıllarda işçi sınıfı aileleri, şehir merkezindeki fabrikalarda çalıştıkları için merkeze yakın konumlarda yaşamak zorunda kaldılar. Kaliforniya'nın nüfusunda 1940 ile 1950 yılları arasında yaklaşık %51.9 artış gözlemlenirken Florida'da ise nüfus aynı yıllarda %44.2 arttı (Brunsman, 1952: 19). Dolayısı ile kent merkezleri; kalabalık, güvensiz, gürültülü, sağlıksız ve konforsuz hale geldi.

Kalabalıktan ev bulamayan, yeni doğan bebekleri sebebiyle ev sahipleri tarafından kabul edilmeyen veya çocuklarının yetiştirildiği ortamın güvensizliğinden endişe duyan aileler bu ortam

şartlarında yaşamak istemeyerek reklamlarda mutlu aile tablosu olarak gösterilen banliyö hayatına kaçmaya başladılar.

Şekil 22: Kent Merkezinden Banliyölere Göçün Bir Tasviri



Kaynak: State Museum of Pennsylvania (26.04.2017)

“American Dream” ideolojisiinde mutlu ebeveynler için 2 çocuk, 1 köpek ve beyaz çitli bir müstakil ev 1950’li yılların konut hayalinin popüler kültürdeki göstergesi olmuştur. Cleveland’den kentin dış mahallelerine gidişinin nedenleri üzerine yapılan bir ankete katılanların %61’i göç ediş nedenlerinin “daha temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşamak” olduğunu söylerken, %48’i daha iyi okullar olduğu veya kendilerine ait bir ev fırsatı sunduğu, sadece %28’i bir avlu veya bahçeye sahip olmak istediği için oralara gittiğini belirtmiştir. Mumford’a (2013) göre böylelikle 19. yüzyılın ortasında normal kent bloklarından çok daha büyük banliyö süper bloğu ortaya çıkmıştır.

Banliyölere göçlerin artması ile kullanıcıların kente, iş yerlerine ulaşımını ile ilgili politikalar geliştirilmeye başlanmıştır⁵. Bu dönemde banliyö ve kent arasındaki ulaşımı sağlamak için kilometrelerce otoyollar yapılmış, elektrik ve su tesisatları için alt yapı çalışmalarında ilerleme kaydedilmiştir. Toplu taşıma ise belirli saat aralıklarında olduğu için banliyö kullanıcılarının otomobil ihtiyacı ortaya çıkmıştır. 1955 yılında Amerikan otomobil şirketleri, 1945 yılına göre üç katından fazla, yılda sekiz milyon araba üretmeye başlamıştır. Otomobil aynı zamanda banliyönün eski sınırlarını silip yaya ölçeğini yok etmekten daha fazlasını da gerçekleştirmiştir; banliyödeki kadın nüfusu da çocukları ve kendi sosyal hayatları için şoförlüğü öğrenmiş ve araç kullanmaya başlamışlardır (Mumford, 2013). Bu sebeple ev başına düşen araç sayısı da artmıştır. Dolayısı ile araçsız veya tek araçlı düşünülen bahçe içinde inşa edilmiş evlerin arsa metrekareleri de artmıştır.

Şekil 23: Banliyölerdeki Erken Otomobil Dönemi, 1942



Kaynak: Just A Car Guy (2015)

Şekil 24: Banliyölerdeki Erken Otomobil Dönemi



Kaynak: Hell (18.12.2016)

⁵ 1850-1920 yılları arasında kurulan banliyöler daha çok demiryoluna bağımlı idi. 1895’ten sonra kent merkezine yakın banliyöler için elektrikli tramvay ve metro hatları inşa edilmeye başlandı. Ulaşımında yaşanan bu gelişmelere kimi zaman arsa spekülörleri kimi zamansa elektrik enerjisi ve taşımacılık işletmeleri destek vererek banliyölerin gelişmesini sağladı (Mumford, 2013: 612).

Banliyöler, şehir ölçeğindeki değişimlerin etkileri kadar siyasi ve toplum üzerindeki ayrıştırmaların artmasıyla da döneme bir o kadar damga vurmuştur. İnsanlar evlerinin konumlarına göre vergiler veriyor ve siyasi temsilci sayıları yerleşmelerin nüfus oranına göre dağıtım gösteriyordu (Galyean, 2015). Her ne kadar reklamlarda geleneksel aile hayatı mutlu ve sorunsuz gösterilse de aynı zamanda dışlama, ırkçı söylem ve hareketlere de ev sahipliği yapmıştır. Zamanla aşılmış olsa da New York Levittown banliyö örneğinde olduğu gibi konutlar siyah tenli kullanıcılara satılmaz hatta firmalar, satışların sadece beyaz tenliler için olduğunu duyuracak kadar ırkçı bir söylem ile pazarlama yaparlardı. Mülk değerlerinin düşeceği iddiasıyla ev sahiplerinin evlerini siyah tenli insanlara satmasını engelleyecek sözleşmeler yapılıyor ve bankalar bu kişilere kredi çıkarmıyordu. Her ne kadar mahkemeler bu sözleşmelerin uygulanamayacağına dair hüküm verse de fiili ayrımcılık uzun süre devam etmiştir. Bu ayrımcı tutumu yaşayan bir kişi o gün ki durumu şu şekilde açıklamıştır. “Babam beyaz, annem siyah tenliydi. Babam bir ev bakıp onu almaya karar verdiğinde annemi de yanında götürür, annemi gören ev sahipleri evin müsait olmadığını, satmaktan vazgeçtiklerini söylerlerdi. Bu durum annem için oldukça acı vericiydi.” (Cohen, 29.01.2018). 1957'de ise küçük çocukları olan siyah tenli bir çift olan William ve Daisy Myers, Pennsylvania, Levittown'da eski sahiplerinden bir ev satın almıştı. Aile, öfkeli ırkçı çetelerin gece gündüz evlerinin dışında toplanmaları ve şiddet tehditleri ile karşı karşıya kalmış, uzun süre basında gündem olmuşlardır. Komşularından birinin Life dergisine verdiği demeçte, "O [William Myers] muhtemelen iyi bir adam, ama ona her baktığımda evimin değerinin 2.000 \$ düştüğünü görüyorum." demiştir. 1962'de Başkan John F. Kennedy, federal hükümetin yardımıyla inşa edilen veya satın alınan tüm konut sitelerinde ırk ayrımcılığını yasaklayan bir Başkanlık Emri çıkardı. Hareket, federal kurumların Levittown gibi toplulukların ırksal politikalarını etkinleştirmesini önlemede önemli bir adım olmuştur (Galyean, 2015).

Şekil 25: Southwood Ev Satışlarını Protesto
Eden Kişiler, 1963



Kaynak: Meares (27.02.2020)

Şekil 26: Southwood Ev Satışlarını Protesto
Eden Kişiler, 1963



Kaynak: Olito (2020)

Banliyölerdeki cinsiyet ayrımını ise o günlerin popüler kültür öğeleri açıkça göz önüne sermektedir. Erkekler II. Dünya Savaşı'na gittiklerinde, kadınlar iş hayatına girmiş ve bu süreçte bağımsızlık ve özgürlüklerini keşfetmişlerdi. Erkeklerin dönüşü ve aile kurma istekleri ile kadınların dünyaları bir anda değişmiş ve aile kadını rolü ile karşı karşıya kalmışlardır. Kadınlardan evlerinin bakımlarıyla, mutfaklarıyla, koca ve çocukları ile ilgilenen iyi bir eş olmaları beklentisine girilmiştir. Bu kalıplara uygun şekilde verilen subliminal mesajlara dönemin filmlerinde, reklamlarında ve broşürlerinde sıkça rastlamak mümkündür. Örneğin 1950'lerde çekilmiş Houseboat veya Don't eat the Daisies filmleri şehirde oturmakta zorluk çeken çocuklu ailelerin şehir dışına taşınma hikayelerini anlatmıştır (Can, 06.11.2020). Endüstrinin getirdiği ev aletleri reklamlarında kullanıcı olarak her zaman kadınlar gösterilmiş, erkek ve çocuklar mutlu şekilde anne/eşlerini izler şekilde kadınların yanında konumlandırılmıştır. Banliyölerin tanıtıldığı hemen hemen tüm broşürlerde kadınların çok mutlu olduğu gösterilmiş ve dönemin House Beautiful veya Kadın Evi dergilerinde banliyölerin uzun uzun reklamları yapılarak kadınlara banliyö yaşamı empoze edilmiştir. Dergi yayınları, olası alıcı gibi görünen tüm kadınlara postalanmıştır. 1963'te yazar Betty Friedan, "The Feminine Mystique"de banliyölerin "kadınları diri diri gömdüğünü" yazarak bu konuya değinmiştir. Ayrıca kadınların evde

kalma konusundaki memnuniyetsizliğinin "1960'larda feminist hareketin yeniden doğuşuna katkıda bulunduğu" inanlar da vardır (Olito, 2020).

Şekil 27: General Electric Reklam Broşürü



Kaynak: State Museum of Pennsylvania (26.04.2017)

Şekil 28: Banliyöler'de Kadın Hayatı ve Dergilerden Tasvirler



Kaynak: Olito (2020); JURNAL.İST (23.11.2015)

SONUÇ

Yerleşmelerin kent merkezlerinden banliyölere kaymasının birden fazla sebebi vardır. Nüfus artışı, endüstrinin gelişimi, güvenli ve sağlıklı ortam talebi, yol ve alt yapı çalışmalarının artması, insanların kendilerini daha özgür ve bağımsız hissetme isteği bunlardan bazılarıdır. Banliyö hayatı insanların kalabalıktan kaçması için iyi bir hayat şekli gibi görünüyordu. Mumford'a göre temiz hava ve temiz su, gürültülü insanlardan uzak olmak, doğa sporları yapmak aristokrasinin her yerde değer verdiği niteliklerdir. Banliyöler, kentli meslek sahibi kişilerin gereğinden fazla şekilde kapalı alanlar içinde atölye veya kütüphanelerde çalışmalarından kaynaklanan fiziki ve psikolojik hastalıklarının da bir getirisi olabilirdi. Kişiler özgüvenlerini tekrar kazanmak istiyordu (Savage McAlester, 2015).

Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan banliyö yapıları, kuşaktan kuşağa aktararak hafızalarda taşınan ve kültürel şemalara uygun şekilde inşa edilen geleneksel mimarinin de dışına çıkıp seri üretim gibi yeni yapımların teknolojileri ile inşa edilmeleri açısından da dönemleri için önemli yapılarıdır. 1940'lı yılların sonunda girişimciler ile banliyö mantığı başlamış ve 1958 yılına kadar ABD'de inşa edilen evlerin %85'i banliyö şeklinde yapılmıştır. Bu durumun hükümete de finansal anlamda faydaları olmuştur (Çetin, 2021). Bireyler geniş banliyöleri doldurmuş olsa da, genişlemenin ana itici güçleri, hükümet, belediyeler ve diğer kamu yetkilileri ile piyasa güçleridir (Jauhiainen, 2013). Hükümetin benzin satışlarında artış olmuş ve yollar, otobanlar, banliyö müteahhitleri tarafından da finansal destek almıştır. Kent nüfusu bir nebze korunarak oluşabilecek kaos engellenmiştir. Banliyö yaşamının hükümet eli ve popüler kültür öğelerinin de mesajları ile teşvik edildiği yıllarda, kurumlar da merkez bürolarını bu yerleşimlere doğru kurmaya başlamışlardır. Örneğin, ABD'de 1960 ile 1980 yılları arasında ortaya çıkan yeni iş alanlarının tamamının üçte ikisi banliyölerde hizmete girmiştir. Bu durum her ne kadar faydalı ve işlevli göç gibi görünse de dönemin kent merkezlerinin yok oluşu ve insanların yalnızlaştırılması üzerine birçok eleştiri almıştır. Kadınların ev hayatına hapsoluşu, ırk ayrımlarının gerçekleşmesi, homojen bir toplumun yaratılması, insanların kentteki hayattan uzaklaşp yalnızlaşması, olumsuz getirilerinden bazılarıdır. Banliyödeki aileler hemen hemen aynı maddi geliri kazanıyor, aynı evlerde yaşıyor ve sosyal faaliyetleri de aynı çerçeve içinde yaşıyor. Sosyal çevrede yaşanan bu "aynılık/benzerlik", fiziki çevrede de yansıma bulduğundan mimari açıdan banliyölere yöneltilen eleştiriler bu temel üzerinden yükseliyordu. Olumlu veya olumsuz eleştirilerin hepsi aslında Amerika yerleşmeleri için banliyö kavramının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Zira "Baby Boom" dönemi, II. Dünya Savaşı Gazileri için çıkarılan "GI Bill" yasası veya "American Dream" gibi ABD sosyal yaşamının önemli kavramlarında banliyö evleri temel odak noktalarından biridir. 2000'li yıllarda Pew Araştırma Merkezi tarafından yapılan araştırmada, ABD'deki çoğu hanenin, mahallelerini banliyö olarak tanımladığı sonucuna varılmıştır. Konut ve demografik analiz müdürü Shawn Bucholt bu konuda, "Birden fazla ulusal anket aynı sonuca vardığında, Amerikalıların çoğunluğunun banliyölerde yaşadığı fikri artık bir anekdot değil, bir gerçektir" demektedir (Bucholtz, 03.08.2020). Bu gibi eleştirilerin neticesinde de iyileştirme çabaları için ortaya Yeni Şehircilik Akımı çıkmıştır.

KAYNAKÇA

- Brunsmann, H. G. (1952). A Report of the Seventeenth Decennial Census of the United States: Census of Population: 1950. Washington: United States Government Printing Office.
- Bucholtz, S. (03.08.2020). Urban. Suburban. Rural. How Do Households Describe Where They Live?. <https://www.huduser.gov/portal/pdredge/pdr-edge-frm-asst-sec-080320.html>, Erişim Tarihi: 03.04.2024.
- Can, T. (06.11.2022). Suburbia. <https://kalbursaman.wordpress.com/2022/11/06/suburbia/>, Erişim Tarihi: 02.04.2024.
- Click Americana Team. (2021). What did a typical 1950s suburban house look like? Feast your eyes on this fab prefab home built in 1958. <https://clickamericana.com/topics/home-garden/look-whats-happening-to-prefabs-1958>, Erişim Tarihi: 02.04.2024.

- Cohen, L. (29.01.2018). CitiesX.
https://www.youtube.com/watch?v=WpO3qRYn52A&ab_channel=CitiesX, Erişim Tarihi: 05.04.2024.
- Çetin, M. (2021). “Amerikan Rüyası”. Markut (7). <https://markut.net/sayi-7/amerikan-ruyasi/>, Erişim Tarihi: 06.04.2024.
- Dayanim, S. L. (2015). “Levittowns (Pennsylvania and New Jersey)”.
<https://philadelphiaencyclopedia.org/essays/levittowns/>, Erişim Tarihi: 26.03.2024
- Floyd, B. vd. (2016-2017). “House and Home: The Intersection of Domestic Architecture and Social History, 1870-1970”. B. Floyd (Ed.). An Exhibition, Ward M. Canaday Center for Special Collections. University Libraries The University of Toledo.
- Galyean, C. [2015]. Levittown The Imperfect Rise of the American Suburbs.
<https://ushistoryscene.com/article/levittown/>, Erişim Tarihi: 26.03.2024.
- Glass, A. (06.22.2017). FDR signs GI Bill, June 22, 1944. Politico.
<https://www.politico.com/story/2017/06/22/this-day-in-politics-june-22-1944-239693>, Erişim Tarihi: 03.04.2024
- Hell, M. (18.12.2016). A Pictorial History of Suburbia.
<https://mcmansionhell.com/post/154653904191/a-pictorial-history-of-suburbia>, Erişim Tarihi: 01.04.2024.
- “House Builder Levitt”. (03.07.1950). Time: The Weekly Newsmagazine.
- Hulton Arşivi, 29.10.2021, “When the baby boomers were actually in diapers, 1945-1955”,
<https://rarehistoricalphotos.com/boomer-generation-1945-1955/>, Erişim Tarihi: 26.03.2024.
- Hutchins, R. M. (1974). The GI Bill The Veterans and the Colleges. University of Kentucky Yayınları,
- Jauhainen, J. S. (2013). “Suburbs”. Clark, P. (Ed.). The Oxford Handbook on Cities in History. Oxford: Oxford University, 791-808.
- Jurnal.İst. (23.11.2015). 1950'lerin Amerika'sında ideal eş nasıldı?.
<https://www.gzt.com/jurnalist/1950lerin-amerikasinda-ideal-es-nasildi-2344914>, Erişim Tarihi: 05.04.2024.
- Just A Car Guy. (2015). <https://justacarguy.blogspot.com/2015/12/the-gypsy-coeds-and-silver-streak-from.html?m=0&variant=27968892600343>, Erişim Tarihi: 01.04.2024.
- Kurtuluş, H. (2010). “Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi”. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner (Der.). Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları. İstanbul: Örgün Yayınevi, 177-225.
- “Levittown: Achieving The American Dream”. <https://thehistoryoflevittown.weebly.com/pre-levittown.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2024.
- “Levittown, the prototypical American suburb – a history of cities in 50 buildings, day 25”. (28.04.2015). <https://www.theguardian.com/cities/2015/apr/28/levittown-america-prototypical-suburb-history-cities>, Erişim Tarihi: 22.03.2024.
- Meares, H. (27.02.2020). In the summer of '63, black students led protests against the South Bay's white-only neighborhoods. <https://la.curbed.com/2020/2/27/21153265/torrance-fair-housing-protests>, Erişim Tarihi: 03.04.2024.
- Mumford, L. (2013). Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nelson, B. (17.03.2010). “Business of Learning Part 3 – Levitt Homes”.
<https://www.prosoundtraining.com/2010/03/17/business-of-learning-part-3-levittown/>, Erişim Tarihi: 25.03.2024

- Olito, F. (2020). Vintage photos that show what life was like in America's first suburb in the '50s. <https://www.businessinsider.com/vintage-photos-levittown-suburbs-50s>, Erişim Tarihi: 12.01.2024
- Patterson, J. T. (1996). *Grand Expectations: The United States, 1945-1974*. New York Oxford University Yayınları.
- Rosenberg, M. [2001]. Levittown Konut Gelişmeleri Tarihi. <https://tr.eferrit.com/levittown-konut-gelistmeleri-tarihi/>, Erişim Tarihi: 19.02.2024.
- Rosenberg, M. (03.07.2019). A History of the Levittown Housing Developments. <https://www.thoughtco.com/levittown-long-island-1435787>, Erişim Tarihi: 22.03.2024.
- Savage McAlester, V. (2015). *A Field Guide to American Houses: The Definitive Guide to Identifying and Understanding America's Domestic Architecture*. New York: Penguin Random House LLC.
- Sheidlower, N. (2020). The Controversial History of Levittown, America's First Suburb. <https://untappedcities.com/2020/07/31/the-controversial-history-of-levittown-americas-first-suburb/>, Erişim Tarihi: 19.02.2024.
- Squires, G. D. (2002). "Urban Sprawl and the Uneven Development of Metropolitan America". Gregory Squires (Ed.). *Urban Sprawl: Causes, Consequences, and Policy Responses*. Washington DC: Urban Institute Press, 1-22.
- State Museum of Pennsylvania. (26.04.2017). Levittown Pa. Building the Suburban Dream. <https://archive.org/details/levittownpabuild00stat>, Erişim Tarihi: 25.03.2024.
- "William Levitt and Levittown", 19.02.2017, <https://waverlyhs.weebly.com/us-history-blog-may-2016---may-2017/william-levitt-and-levittown>, Erişim Tarihi: 20.03.2024
- Williamson, J. ve Kühl, K. (2016). "Parking: How Design Produces a Future for Long Island's Suburban Downtowns". *Articulo - Journal of Urban Research*, (13).
- "1950s Retro american kitchen". (2009) Home Designing. <https://www.home-designing.com/2009/05/retro-kitchen-design-sets-and-ideas/1953-american-kitchen>, Erişim Tarihi: 02.04.2024.
- <https://www.nationalww2museum.org/> 31.12.2022.